

у Котору, последије утврђивања истине, приморали Ђакома Пасквалија да исплати дуг браћи Вукосалић. Овај случај отимања пакета са писмима показује да су Млечани морали озбиљно водити рачуна о расположењу својих сусједа, који су били спремни и на овакве кораке и то само због дуга неког млетачког најамника.

Г. СТАНОЈЕВИЋ

ЗАХТЈЕВ КЊАЗА ДАНИЛА ЗА УСПОСТАВЉЕЊЕ ДИРЕКТНИХ ДИПЛОМАТСКИХ ВЕЗА ИЗМЕЂУ ЦРНЕ ГОРЕ И ТУРСКЕ

Познато је да је један од основних спољнополитичких циљева и захтјева Црне Горе у доба књаза Данила и касније био признање Црне Горе као независне и суверене државе, како су је у међусобним односима већ третирали многе велесиле. У том погледу су били нарочито значајни напори књаза Данила. Он је сматрао да је у ситуацији последије граховске битке 1858. и међународног разграничења Црне Горе и Турске наступио погодан мменат да се прибави још један доказ о независности Црне Горе. Зато је 15. марта 1860. књаз тражио да се успоставе директне дипломатске везе између Црне Горе и Турске.

Међународна комисија за разграничење Црне Горе и Турске обратила се из Дубровника 8. марта 1860. књазу Данилу и сусједним турским гувернерима са захтјевом да јој што је могуће прије доставе мишљења о свим проблемима који представљају опасност за мир на граници Црне Горе и Турске. У исто вријеме комисија је молила да јој укажу на све могуће арачжмане за које сматрају да би били најподеснији „да се олакшају односи, утврди мир у будућност и да ишчезну свађе које су тако често и тако жалосно крвавиле границу двије земље.“¹

На горње писмо књаз Данило је одговорио 15. марта 1860. Говорећи о мјерама које би требало предузети да се на граници обезбиди мир, он као прво предлаже успостављање директних односа са Турском. Он указује на незгодност дотадашње праксе дипломатског саобраћаја између Црне Горе и Турске. „Због обавезе — пише он — да саобраћам са гувернерима турских провинција посредством конзула односи су тешки нарочито у том смислу што проузрокују губитак драгоцјеног времена“. Он даље

¹ *Archives du Ministère des Affaires étrangères 1860, Turquie, Scutari (AMAЕ, T. S.), vol. 10, fol. 79 r. v.*

Ово је писмо било редиговано на сједници комисије од 8. марта 1860. Туроки комесар, пошто је примјетио да му инструкције не дозвољавају да ступи у односе са књазом Црне Горе, није хтио потписати писмо које је књазу упућено. (Исто, записник сједнице од 8. марта 1860. fol. 80—81 р.)

истиче да би се захваљујући директним контактима избјегли сви конфликти између двије земље.²

Као један од даљих услова за одржавање мира на граници књаз Данило истиче захтјев за слободни транзит Бојаном и Скадарским језером све робе која је потребна Црној Гори.³

О одговорима које су комисији упутили књаз Данило и гувернери Босне и Албаније расправљано је на сједници комисије од 26. марта 1860. Захтјев књаза Данила за успостављање директних односа између Црне Горе и Турске био је врло енергично подупријет и опширно образложен од стране француског комесара, који је указао на чињеницу да је према садашњој пракси гувернер Албаније обавезан да се за најмању рекламацију обраћа четворици страних конзула у Скадру. Ови то преносе књазу на Цетиње, који опет одговара њима, а ови на крају паши. Исти је поступак ако се књаз црногорски за нешто обраћа. За све то потребно је најмање осам дана, што представља велико губљење времена и има често најнеповољније посљедице, јер погранично становништво често само тражи задовољштину. Он износи да је и скадарски гувернер Абди-паша „изражавао своју жалост и жељу да буде нађена једна комбинација да се уђе у директне односе са књазом да би се упростили и убрзали послови“. Због свега тога француски комесар сматра да, и поред свих тешкоћа, није немогуће успоставити директне односе између Црне Горе и Турске и да је то само ствар форме, па је предложио да се овај захтјев књаза црногорскога препоручи.⁴

Осим тога, француски комесар је предлагао „да се установе у Подгорици, Скадру и Никшићу хрвадбаше црногорске, као што га има у Цариграду“. Он је образложио корист коју би обе стране имале од ове институције. Тако би се, према њему, хрвадбаше старале о понашању њихових сународника, а у исто вријеме би служиле за посредовање између књаза црногорског и турских власти у вези са разним рекламацијама и споровима. Дешава се да Црногорци долазећи на турске пазаре чине зајмове, а понекад и преступе, па се више не појављују на пазару. Пошто их не могу ухватити, локалне власти често хапсе њихове рођаке или се пак оштећени сами свете невинима. То доводи до крвне освете и угрожавања мира на граници. Француски комесар сматра да би један хрвадбаша могао учинити да ови људи буду кажњени на Цетињу за своје преступе на турској територији, или пак да се натјерају да плате своје дугове. Тиме би се избјегле озбиљне тешкоће и повратило повјерење турских трговаца. Осим тога, он сматра да би захваљујући овој институцији многи Црногорци долазили да

² Исто, fol. 103—105.

³ Исто.

⁴ Исто, fol. 107—115.

обрађују земљу и траже посао у Скадру и другим градовима, што се не усуђују да сада ураде.⁵

Захтјев књаза Данила и препоруке француског комесара у вези с тим у потпуности су подржали комесари Русије и Пруске.⁶

Супротно овоме, аустријски и енглески комесари су ставили извјесне резерве. Тако је аустријски комесар изјавио да иако му изгледа да би директни односи били корисни, не осјећа се компетентним да у вези с тим учини неки предлог, јер му нијесу познати мотиви који су до сада ометали да до тога дође. Такође је у вези са предлогом о установљењу хрвадбаша изјавио да му непознавање обичаја и потреба земље не дозвољава било да препоручи било да оспори овај предлог.⁷

Сличну изјаву је дао и енглески комесар.⁸

Турски комесар је изјавио да иако мисли да су предлози француског комесара вјероватно добри, он их не може препоручити јер за то нема овлашћење.⁹

Комисија за разграничење је прекинула рад 27. марта 1860. године, па је о резултатима њеног рада и о црногорско-турским односима уопште продужила да расправља конференција амбасадора у Цариграду. Она је расправљала и о проблему директних црногорско-турских контаката, па је протоколом од 17. априла 1860. године препоручено пажњи високе Порте успостављање директних односа између скадарског гувернера и књаза Данила, као и формирање једне локалне комисије ради рјешавања неријешених питања, а тако исто и спорова који би убудуће искрсли. Ондашњи министар спољних послова, Фуад-паша, обећао је да ће потражити начин и погодну форму да ове препоруке изврши.¹⁰ Руски конзул у Скадру Сученков и вршилац дужности француског конзула Робер обавијестили су о предњем скадарског гувернера Абди-пашу.¹¹ О томе је обавијештен и књаз Данило.¹²

Као што се види, представници пет великих сила у Цариграду редуцирали су питање директних контаката Црне Горе и Турске на питање контакта књаза Данила и скадарског гувернера. Оваквим рјешењем није био задовољан књаз Данило, и поред позитивног пријема препоруке да се формира једна мјешовита погранична комисија. То незадовољство он је манифестовао у директним контактима и писмима француским дипломатским

⁵ Исто.

⁶ Исто. „Г. Г. комесари Пруске и Русије цијенећи корисност која би из тога резултирала за мир и трговинске односе и добро сусједство дивљу земаља, дијеле у потпуности жеље које је њихов француски колега управо изложио и не могу а да не препоруче и са своје стране мјере које он предлаже као подесне да се постигне што је могуће боље жељени циљ“.

⁷ Исто.

⁸ Исто.

⁹ Исто.

¹⁰ Исто, fol. 158/9 р. в.

¹¹ Исто.

¹² Исто, fol. 162—164, Робер, 2. јуна 1860 — књ. Данилу.

представницима. Тако је у писму од 11. јуна 1860. француском конзулу у Скадру између осталог писао: „Изражавајући члановима комисије за разграничење Црне Горе жељу да се успоставе директни односи између моје владе и отоманске Порте, ја није сам мислио да се ограничим само на односе са гувернерима сусједних дистрикта, већ је моја намјера била, формулишући ову жељу, да имам директне односе са министром спољних односа високе Порте, чим значај послова то захтијева, као што је то са владом његовог царског, краљевског и апостолског величанства“.¹³

Ово исто је књаз Данило поновио и у писму од 23. јула (7. августа) 1860. које је упутио француском амбасадору у Цариграду маркизу де Лавалету. Осим тога, књаз му пише да је са жаљењем видио да турски министар спољних послова „не прихвата односе сем са гувернерима сусједних дистрикта и за послове искључиво локалног значаја“. А затим додаје: „Односи тако ограничени неспојиви су са мојим поносом шефа једне регуларне владе и супротни су општем интересу смиривања“. Књаз се даље жали да са локалним турским властима није никада могао са успјехом да обави неки посао, па закључује: „Ако велике силе хоће да консолидују ствар мира, на чему раде са толико издашних напора, потребно је да ангажују султанову владу да ми дозволи да се обраћам директно министру спољних послова Турске, како би могао бити упознат са понашањем његових агената када они одбијају да пруже правичну оштећеној страни“.¹⁴

Али Порта је одуговлачила и са извршењем оних препорука које су фиксирани у протоколу представника пет великих сила у Цариграду од 17. априла 1860. Она није достављала потребне инструкције своме гувернеру у Скадру. Зато су представници велесила стално ургирали и у Цариграду и у Скадру да се те препоруке спроведу у живот.¹⁵ Али књаз Данило није доживио да види остварене не само своје захтјеве него ни оне из протокола од 17. априла 1860, јер је ускоро био убијен. До састанка мјешовите комисије дошло је тек у октобру 1860,¹⁶ а сталнији дипломатски контакти између Црне Горе и Турске успостављени су отварањем црногорске агенције у Скадру 1863. године.¹⁷

Др Димо ВУЈОВИЋ

¹³ Исто, fol. 174—180.

¹⁴ Исто, fol. 267—268.

¹⁵ Исто, fol. 158/9, 171, 172, 194, 250.

¹⁶ Исто, fol. 330/1.

¹⁷ У свом раду „Спор око протјеривања црногорског агента из Скадра 1872. године (ИЗ 4, 1963) указао сам да су неодрживе тврдње једног аутора да је црногорска агенција у Скадру отворена 1855. Подаци изнесени у овом прилогу непобитан су доказ да је та тврдња заиста неодржива, па је његово објављивање имало, поред осталог, за циљ да још једном докаже да за вријеме књаза Данила није постојало никакво црногорско представништво у Скадру.